

TA'LIM

TEXNOLOGIYALARI

№1-2011

*Ilmiy - uslubiy jurnal***Бу сонда:** Ф.И. Хайдаров

**ЎҚУВ МОТИВЛАРИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШНИНГ
МЕТОДОЛОГИК МУАММОЛАРИ** 3

Р.А. Малянова, Л.В. Гасанова

РАЗНОУРОВНЕВОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА 12

Н.А. Муслимов

**БЎЛАЖАК КАСБ ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ
КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНИШИДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИНГ
ЎРНИ** 19

М.Т. Жуманиязова

**ИЛГОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА УЛАРНИ АМАЛДА ҚўЛЛАШ
МЕТОДИКАСИ (УСУЛЛАРИ)** 42

- Таълимда технологик ёндашув

ИЛГОР ПЕДАГОГИК ИЖОДКОРЛИК МАНБАИ - БУ ПЕДАГОГИК ТАЖРИБАДИР

Г.М.Аҳмедова - педагогика фанлари номзоди
Тошкент педагогика тиббиёт институти "Жамоат
салоҳияти, соғлиқни сақлашни ташкил қилиш
ва бошқариш, педагогика ва психология"
кафедраси доценти

Мақолада илгор ўқитувчиларнинг педагогик маҳорати ва тажрибаларини кенг ёритиш ва бошқа ўқитувчилар томонидан уларнинг фаолиятини ўрганилиши, ундан ижодий фойдаланилиши ва педагоглар ўз фаолиятини илгор тажрибалар билан бойитиши тажрибаси ҳамда тавсиялар келтирилган.

В статье приведена практика распространения опыта и мастерства передовых преподавателей, а также изучение и творческого использования их деятельности другими педагогами и даны рекомендации применения передового опыта.

In clause practice of distribution of experience and skill of the advanced teachers and also studying and creative use of their activity by other teachers is resulted and recommendations of application of the best practices are given.

Маълумки, ҳар бир миллат тарих ва замон воқеаларининг фаол иштирокчисига айланар экан, унинг жаҳон цивилизацияси ёки мамлакатдаги мавқеи ва обрў — эътибори доимо шу миллатнинг салоҳияти- ақлий, маънавий потенциалига боғлиқ бўлиб қолади. Шунинг учун ҳам, мамлакат келажаги унинг таълим тизимининг ривожланганлиги даражаси билан белгиланади.

Тадқиқот мавзусининг долзарблиги. Ўзлуксиз таълим тизимини амалга ошириш жараёнида кўнгилдагидек ўқитиш ва тарбиялаш ҳақида гап борар экан, бундай гоят мураккаб ва кўп қиррали вазифани фақат юксак малака ва педагогик маҳоратга эга бўлган ўқитувчи кадрлар билангина амалга ошириш мумкинлигини таъкидлаш лозим.

Педагогик маҳорат туғма талант ёки наслдан-наслга ўтувчи хусусият эмас, балки унинг негизида изланиш ва ижодий меҳнат ётади. Шунинг учун ҳам педагогик маҳорат ҳамма ўқитувчилар учун стандарт, яъни бир қолипдаги иш усули эмас, балки у ҳар бир ўқитувчининг ўзи устида изланиши, ижодий меҳнати давомида ташкил топади ва ривожланади.

Бу ўринда илгор ўқитувчининг педагогик маҳорати ва тажрибаларини бошқа ўқитувчи ўрганиши, ундан ижодий фойдаланиши ва ўз фаолиятини илгор тажрибалар билан бойитиши зарур. Ўқитувчининг педагогик маҳорати, асосан, синфда, аудитория машғулотларида яққол кўринади. Чунки ўқув машғулотлари ўзининг мазмун ва моҳиятига кўра ўқитувчининг ўқув юртидаги асосий ишидир. Шунинг учун у илмий-ғоявий жиҳатдан етук ва оммабоп бўлиши, турмуш билан, ўқувчи ёки талабаларнинг

тайёргарлик даражаси билан узвий алоқадор бўлиши зарур. Таълим жараёнида ўқитувчи билан талабалар ўртасида ўзаро жонли тил мулоқоти, фикр алмашув муносабатлари, самимий ҳурмат ва асосий мақсадга эришишда яқин ҳамкорлик лозим. Мазмунли саёз, амалий тажрибадан, турмушдан ажралиб қолган, умумий сўз, қуруқ насихатқўйликдан иборат бўлган, расмиёт учун юзаки ўтказиладиган дарс (маъруза) ва бошқа ўқув машғулотлари ўқувчи талабаларни қизиқтирмайди, уларни илмий, ғоявий жиҳатдан етарли даражада озиқлантирмайди. Шу сабабли, дарсларни шундай ташкил қилиш керакки, уларнинг таъсирида талабаларда шу фанга нисбатан турли қарашлар, илмий тафаккур ва эътиқодлар вужудга келиши ва шаклланиши керак.

Таълим ва тарбия жараёни таъсирчанлигининг янада юксак бўлиши ўқитувчининг илмий салоҳиятига, ёшлар олдидаги обрўсига, шахсий сифатларига, илмий истеъдодига, таълим соҳасидаги тажриба ва маҳорати ҳамда ўқувчи ёки талабалар билан ўрнатилган дўстона муносабатига боғлиқдир.

Замон талаблари профессор-ўқитувчиларнинг ўзларида мавжуд бўлган билим ва савия билан чекланиб қолмасдан, хорижий мамлакатлар тажрибасини кунт ва сабот билан ўрганиб, мағзини чақиб, ундан кейин ўз талабаларига сабоқ беришлари зарурлигини тақозо қилади.

Ўқитувчининг касбий фазилатлари: ўз соҳасининг пухта билимдони бўлиш, ҳунар сирларини содда усулда ўргата олиш, ҳаётий тажрибалари асосида тарбияловчилик, шогирдлар эҳтиёжлари ва ютуқ-камчиликларини идрок эта

олувчанлик, нутқ маданиятига эга бўлиш, шахсий намуна бўла олишлик ва шу кабилар.

Шогирдлик одоби бўйича қуйидагича мезонлар қайд қилинади:

"Агар сендан шогирдлик одоби нечта, деб сўрасалар, еттита дегин",

1. Аввало: ўз ишига яхши муносабатда бўлиш, яъни ўз касбини севиш;

2. Ўз ишига эътиқод қўйиш ва унга ишониш;

3. Устоз олдида ҳокисор бўлиш, ўз ножўя одатларини тарк этиш;

4. Қўриш (ножойиз) лозим бўлмаган ҳамма нарсалардан нигоҳини олиб қочиш;

5. Эшитиш мумкин бўлмаган барча нарсаларга қулоқ солмаслик;

6. Барча нолойиқ ишлардан қўл тортиш;

7. Устозига қарши бўлган кишилар билан муомала қилмаслик. Ана шу кесимларда ўқитувчи ва ўрганувчи орасидаги диалектик муносабат тўлақонли амалга оширилади.

Ўқитувчидан биринчи навбатда қуйидагилар талаб қилинади:

- **Жисмоний ва ақлий саломатлик.**
- **Юксак ахлоқий ва инсоний фазилатлар.**
- **Кучли ва кенг қамровли фундаментал билим.**
- **Методик мукамаллик ва сайқалланган касбий маҳорат.**

• **Нутқ маданияти, нотиқлик санъати ва имло саводхонлиги.**

• **Мустақил ўзи устида ишлаш ва малакасини ошириш.**

Педагогик ижодкорлик манбаи - бу педагогик тажрибадир. Педагогик тажриба - муаммоларни вазиятларга жуда бойдир. **Илғор педагогик тажриба деганда,** биз педагогнинг ўз педагогик вазифасига ижодий ёндошишини, талабаларнинг таълим-тарбиясига янги, самарали йўл ва воситаларни қидириб топишини тушунамиз.

Ижодий ишлайдиган педагог фақат талабаларни муваффақиятли ўқитиш ва тарбия бериш, **илғор иш тажрибаларини ўрганиш** билангина чекланиб қолмасдан, ривожлантириш кўникма ва малакаларига ҳам эга бўлиши зарур. Ҳозирги замон фан ва техника тараққиёти педагогнинг ижодкор бўлишини, фаннинг муҳим муаммолари юзасидан эркин фикр юрита билиш, фан ютуқларини талабаларга етказа олиши, тадқиқот ишларига ўргата олишини талаб қилади.

Педагогик тажриба педагогнинг фаолиятини самарали ташкил қилиш, таълим олувчиларни тайёрлашнинг ҳар бир вазиятида маҳоратнинг юқори даражасига эришишда узлуксиз равишда олиб борилади. Педагогик маҳорат ўз-ўзича вужудга келмаганидек, **тажриба** ҳам ҳеч бир ҳаракат, қизиқиш ва ўрганишсиз, синовсиз, таваккал қилишсиз юзага чиқмайди. Педагогик фаолиятнинг энг зарурий ва эмоцияларга, ҳиссиётларга бой бўлишини ҳисобга олсак, жуда оғир муаммолар, дарс жараёнларидаги қўтилмаган ҳолатлар,

энди ўрганаётган ўқитувчининг фаолияти ҳам ўз фанининг моҳир устаси бўлган ўқитувчига **тажрибасини** тинимсиз ошириб боришига имкон яратади. **Тажрибали педагоглар** доимо ўзларида ниманидир, қандайдир қобилиятини намоён қилаётган ёки ривожлантираётган бўладилар.

Муваффақиятли ишлаш учун ҳар бир ўқитувчи педагогик маҳоратга эга бўлиши зарур. Педагогик маҳорат эгаси оз меҳнат сарф қилиб, катта натижага эришади. Ижодкорлик унинг ҳаммаша ҳамкори бўлади. Педагогик ишга қобилиятли, истеъдодли кишидагина педагогик маҳорат бўлиши мумкин.

Педагогик маҳоратнинг асосий негизи бу — касбга оид билимларни пухта ўзлаштиришдан иборатдир. Ўқитувчи ўқув юртидаёқ илмий билимлар системасини пухта эгаллаб олиши керак. Педагогик маҳоратни эгаллашда психология ва педагогика фанига доир билимлар катта роль ўйнайди. Илмий психологик ва педагогик билимлар системасининг мавжудлиги ўқитувчига нафақат ўз синфини ҳамда айрим ўқувчиларни ўрганиш ва уларнинг тўғри феъл-атворларини тушунишгагина эмас, балки болалар жамоаси ва унинг ҳар бир аъзосини ривожланиш истиқболини ҳам белгилаш имконини беради.

Ўзгалар ҳолатини тушуна олиш ўқитувчи учун муҳимдир. Сабаби у қандай ҳолат, шароитда ўсган ўқувчиларга дарс бераётганлигини билиши лозимдир. Ўқувчиларнинг юриш-туриши, ўтириши, ҳаракатидан уларнинг қай ҳолатда юрганликларини билиш мумкин.

Ўзини намоён қила олиш - бу бир қийин нарсаси орқали эмас, балки билим, малака, кўникма, одоб-ахлоқ, муомала, нутқ, муносабат орқали ўзини намоён қила олишдир. Бундай профессионал ўқитувчи бўлиш учун педагог маданият кўрсаткичларига эришиши лозим.

Узлуксиз таълим тизимида амалга ошириладиган ислохотларнинг икки муҳим кўрсаткичи — сифат ва самарадорлик, айнан ўқитувчининг салоҳияти ва касбий маҳоратига узвий боглиқ. Унинг касбий талабномаси кун сайин кучаймоқда.

Хулоса

«Баркамолавлод—Ўзбекистон тараққиётининг пойдеворидир» деган шиор кун тартибига ўринли қиритилган мустақиллик йилларида бумасаланинг ечими ўқитувчи ва тарбиячи шахсига мустақкам алоқадор бўлиб қолди. Боиси, ўқитувчи тажриба ва малакасининг уйғунлиги муваффақиятлар гарови эканлиги сир эмас. Ўқитувчининг ижодкор ва ташаббускор бўлиши лозимлигини буюк немис педагоги А.Ф.Дистервергнинг фикри ҳам тасдиқлайди:

"Ноқобил ўқитувчи ҳақиқатни шунчаки айтади-қўяди, яхшиси эса уни топишга ўргатади".

• Таълимда технологик ёндашув

Таълим тизимини инсонпарварлаштириш (гуманизациялаш) муаммосини кун тартибига қўйган бугунги кунда ўқитувчи шахсининг инсонпарварлик жиҳати олдинги ўринга чиқди.

Кадрлар тайёрлаш муаммосининг самарали ечими, биринчи навбатда, бугунги кун талабларига жавоб бера оладиган психология, педагогика, иқтисодиёт, экология, маданият, ҳуқуқшунослик ва шунга ўхшаш бошқа фанларнинг билим асосларини чуқур биладиган профессионал малакага, ҳар томонлама билимга эга бўлган ўқитувчи кадрлар тайёрланиши билан боғлиқдир. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов Олий Мажлис IX сессиясида таъкидлаб ўтганидек, **“Домлалар, профессорлар, кафедра мудирлари ўз устида ишламаса, ўз соҳаси бўйича чет мамлакатларига илмий сафарларга бориб келмаса, тажриба алмаштирилмаса, албатта бундай аҳвол ўқув жараёнига ва унинг самарасига салбий таъсир кўрсатади”**.

Узлуксиз таълим тизимида фаолият кўрсатётган профессор-ўқитувчилар замонавий педагогик технологиялар, таълим-тарбия жараёнини фаоллаштириш усуллари ва ўқитиладиган фанлар бўйича сифатли билим, кўникма, малакаларни ҳосил қилишни таъминловчи педагогик

усулларни қўллай олишлари лозим. Улар замонавий таълим технологияларининг моҳияти, мақсади ва вазифаларини ўрганиб чиқиб, улар ҳақида илмий асосланган маълумотлар, амалий йўлланмалар ишлаб чиқиши, илғор педагогик ва ахборот технологияларини ўзлаштирганидан сўнг, уни таълим тизимига жорий эта олишлари керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Тошкент, 1992.
2. Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида» ги Қонуни // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори – Т. Шарқ, 1997.
3. «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори – Т. Шарқ, 1997.
4. Каримов И.А. «Юксак малакали мутахассислар тараққиёт омили» Т.Ўзбекистон 1998.
5. Каримов И.А. «Ўзбекистон XX асрга интилмоқда. Т.Ўзбекистон». 1999.
6. Азизхўжаева Н.Н. «Педагогик технология ва педагогик маҳорат» – Т.: ТДПУ, 2003.
7. Жумаев А. «Бўлажак ўқитувчи шахсининг ижтимоий фаоллик омили» / «Халқ таълими» журнали, 2006, № 6, - б. 17-20.
8. Педагогика профессионального образования. Под ред В.А. Сластенина. –М.: Академия, 2004.
9. Питюков В.Ю. «Основы педагогической технологии» – М.: Гном-Пресс, 1999.
10. Хасанбоев Ж., Сарибоев Х., Ниезов Г., Хасанбоева О., Усмонбоева М. Педагогика. Ўқув қўлланма – Т.: Фан, 2006.

Гульнора Мухторовна Аҳмедова - педагогика фанлари номзоди, Тошкент педиатрия тиббиёт институти “Жамоат саломатлиги, соғлиқни сақлашни ташкил қилиш ва бошқариш, педагогика ва психология” кафедраси доценти. Тел. (+99871) 262-27-74, (+99897) 461-74-60. E-mail: tashpmi@rambler.ru

ОЛИЙГОҲЛАРДА ТАЪЛИМНИ МУАММОЛИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ УСЛУБИЙ МАСАЛАЛАРИ

Ш.К. Исмаилова - педагогика фанлари номзоди,

Урганч Давлат Университети “Педагогика ва психология” кафедраси доценти

О.А. Отажонов - педагогика фанлари номзоди,

Урганч Давлат Университети “Педагогика ва психология” кафедраси доценти

Мақолада олийгоҳларда таълимни муаммоли ташкил қилишнинг услубий масалалари ёритилган. В статье рассматриваются методические вопросы применения проблемного обучения в ВУЗах. This article discusses the methodological issues of problem-based learning in higher education.

Олий таълим тизими олдида қўйиладиган асосий талаблар мазмуни мутахассис таъсирлиги мақсадларига бориб тақалади. **Бизга жамиятимиз раўнақини таъминлайдиган, ҳар томонлама рақобатбардош кадрлар керак. Демак, таълим жараёни ҳар бир мутахассиснинг тайёргарлик сифатини кафолатлаши, долзарб вазифалардан ҳисобланади. Бу ўринда таълимни муаммоли ташкил қилиш катта аҳамият касб этади.**

Таълимни муаммоли ташкил қилишдан мақсад

талабаларнинг билимларни онгли ва фаол ўзлаштиришларига эришиш ва уларни мустақил илмий-ижодий изланувчанлик фаолиятига тайёрлаш, пировард натижада таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини таъминлашдан иборат.

Муаммоли таълимда ўқитувчи талабаларга ўқув материални шунчаки етказиш билан чекланиб қолмасдан, таълим олувчиларни бирга фикрлашга, мушоҳада қилишга ундайди, тадқиқот йўналиши асосида илмий фаразни илгари суради. Илмий фа-